

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Former Yugoslavia Witnesses
Documentation Project
Macedonia

Интервју со Ванчо Салциевски

Интервјуист: Добар ден.

Сведок: Добар ден.

Интервјуист: Ви благодарам што се согласивте да се сретнете со нас и да поразговараме за Вашите спомени. Ве молам, кажете ми, кое е Вашето име и презиме?

Сведок: Ви благодарам што дојдовте, што се интересирате. Јас сум еден од повозрасната генерација. За цело време сум бил у Скопје и така пуно работи можам да, а, сум ги запамтил и можам да репродуцирам. Да. Роден сум 29 ноември во Велес.

Интервјуист: Која година?

Сведок: Дваес четврта година.

Интервјуист: А кое е Вашето име и презиме?

Сведок: Ванчо Салциевски.

Интервјуист: Господине Ванчо, ако се сеќавате пред три месеци млите колеги дојдоа кај Вас и имавте еден разговор на оваа тема. Денес сме дојдени да ги снимиме Вашите сеќавања за потребите на Музејот на Холокаустот од Вашингтон. Ми кажавте дека сте роден во Велес. До кога живеете во градот Велес?

Сведок: У Велес до шести, а, до 2 август четириесет и четврта.

Интервјуист: До? Уште еднаш само годината? 2 август?

Сведок: 2 август четириесет и петта поправо, петта, да.

Интервјуист: Затоа што кога разговаравме ми кажавте дека е четириесет и прва година. Од Велес кога си заминавте?

Сведок: Од Велес четириесет и прва.

Интервјуист: Четириесет и прва значи?

Сведок: Да.

Интервјуист: Зошто заминавте од Велес?

Сведок: Заминавме ради тоа што, ова, нашио, нашето маало у Велес го бомбардираше еден извиднички германски авион кој предварително беше и тој нападнат од шефот на пандурите у Велес, а, Зафировски, Зафировиќ, и нормално тој беше снимен на, ова, на него шо пукаше и тука ги истурија бомбите. У нашето маало. Настрадаа пет - шест души починати, ние

побегнавме према Којник, а у Којник почна истиот авион да митролезира. Значи со митролез да убие уште. Меѓутоа помалце тука настрадаа.

Интервјуист: Каде се населивте во Скопје?

Сведок: Во Скопје се населивме во Кисела вода бидејќи вујкото мој веќе живееше во Скопје и една сестра на мајка ми. Да.

Интервјуист: Каков беше животот во Скопје за време на...

Сведок: Видете.

Интервјуист: окупацијата?

Сведок: За време на окупација нормално Македонците не ги сакаат Бугарите што ни беа окупатори. Имаше огромни проблеми за снабдување на Скопје. Прво, а, началник на одделот за снабдување на скопјани со неопходни продукти беше, а, Борис Бунев. Борис Бунев је брат на, а, Бунева, како и беше името која сега ВМРО ја слави како нивни член која имала задача тој Прелиќ да го убие. Тоа не точно бидејќи еден комшија до Мара Бунева, живеевме во иста куќа, ми расправаше дека Мара Бунева на Прелиќ му била љубовница. Тој имал и друга љубовница и оваа во знак на, што се вика, ривалство го убива.

Интервјуист: Борис Бунев беше главен за?

Сведок: За снабдување на Скопје со прехранбени артикли. Кои беа тие прехранбени артикли? Тие беа вештачки шеќер. Тоа беше разна мешавина на брашна, царевка, пченица и така натаму и добивавме купони. Значи без купони не можевме. Облека немаше да се купи. Ја на пример тогај купив дрвени кондури. И јас одев лично и у школо на улица со дрвени кондури. После, вујкото мој кој беше по занат кондурација се запосли овде, имаше една кондурациска работилница бугарска, која поправаше бугарски чизми и така тој од чизмите вадеше ѓон или кожа и ми направи кондури.

Временски код: 6 : 06

Интервјуист: Дали имаше некаков друг вид на ограничувања од страна на бугарските власти?

Сведок: Хм. Секако. Прво ни наредија, ние како ученици, ни наредија да ставиме капа бугарска, ученичка. За тоа не инсистираа толку за кецељи да имаме, во школо јасно дека постоеја едно четири бугарски организации кои беа... Двете од нив беа изразито фашистички, едната беше Отец Пајсиј, ова, на културна база. Меѓутоа татко му беше на Димитров управник на пошта, и после кога се ослободивме и тие си отидоа во Бугарија, тој

Димитров дури бараше некоја, некое признание од Македонија шо наводно бил на наша страна. На наша страна немаше никој, тоа беше партиска, овај скоевска организација на чело со Панче Михајлов, после ослободување беше директор на Нова Македонија.

Интервјуист: Панче Михајлов беше главен на СКОЈ...

Сведок: На СКОЈ за сите средни школи во Скопје.

Интервјуист: А овој Димитров што ми го споменавте, тој беше главен на?

Сведок: Да. Во Втора машка гимназија. Не беше таа распространета толку.

Интервјуист: На која организација?

Сведок: На Отец Пајсиј.

Интервјуист: Ми споменавте дека имаше уште две други организации.

Сведок: Ех, две други. Едната беше Браник, најглавната младинска организација, директно покровител и беше полицијата. Ова, добија униформи, главниот што беше на Браник доби мотор, он се вртеше околу Скопје, се фалеше со тој моторот. Он имаше организирано во сите средни школи бранички организации. Браник значи тоа е чиста фашистичка младинска средношколска организација, кој шо ги опфаќаше овие од средните школи. И во Женска гимназија имаше бранички некои, тие добија униформи некои, сукњи, овај, блузи и така натаму. И слово Б ко бец.

Интервјуист: Кој беше главен на Браник?

Сведок: Главен во Втора машка гимназија и на другите гимназии Браник беше Ефтим Гашев. Иначе Ефтим Гашев мој, ова, школски другар од Втора машка гимназија и значи беше во униформа, доби, ова, мотор и така натаму. И еден ден, во сабота, први часни беше латински јазик. Шо беше редок случај, значи воопшто пракса немаше, да на први час во сабота, ова, а, професорката по латински јазик не прозива, а до, а, во клупата до Грашев седеше бугарски агент одговорен за средна школа. Емил се викаше. И тој сега сакаше поради извештаите шо ги добиваше за мене, за друг, за трет, по ред физичкида не ввиди како изгледаме. Тоа беше чудно и видовме, ни покажа дури и самиот, дека носи пиштол. И ни беше тоа чудно, а, зошто пиштол носи. Он ни одговори дека тој бил ученик во прилепска гимназија и поради комунизам е избркан оттаму, а уствари агент беше. И ние околу него го прашавме ваму - онаму, се како да е на наша страна. А де факто бугарски агент и го знаевме поради тоа што кога нашата скоевска организација ја фатија, вероватно сме имале во групата, а, нивни соработник. А за бела се сликавме овде близу ,а, ридон во Козле, само со

бугарски капи и сите не фатија Бугарите. Од кои еден од нив, Васил Иванов, а, Тетовче, кога беше затворен, од малтретирање, од тортура над него, го фрлија низ пенцере Бугарите и така погина. Ете. Во таа група и мене ме уапсија. Јас имав таа што се вика можност што мојата мајка беше куќна помошничка на директорот на кино Уранија. Култура сега што е. Тој газдата Гиле Костов у Велес беше, сакаше да направи фабрика за зејтин. Газдата на фабриката, Ѓошо Органциев, му предложи: Гиле, немој да ми праиш сега фабрика конкуренција, седи тука, ја ќе ти дадам дел од профитот од мојата фабрика. Тој се согласи и дојдоа во Скопје и мајка ми исто и кај него беше куќна помошничка. Иначе Гиле Костов е зет на венко Марковски. Сестрата или сопругата на Гиле е Вера. Така кога го апсеја Венко Марковски и Вера ја затворија едно време и сестра му друга, а, на Венко.

Временски код: 12 : 55

Интервјуист: Само да разјасниме. Ми ја објаснивете, ми ја опишејте женската униформа на...

Сведок: Да.

Интервјуист: Браничките. Како изгледаше машката униформа?

Сведок: Ви реков, ние немавме униформа, имавме само капи.

Интервјуист: Не. Машката униформа на членовите на Браник.

Сведок: А на Браник. Зеленушкава беше, да. Види, видете, не сите носеа, не сите носеа браничка униформа. Али беџот беше. А униформа зеленушкава беше, гасив, имаше.

Интервјуист: Ми кажавте дека постоеја четири организации. Која беше четвртата?

Сведок: Четвртата беше, Легионер се викаше. А, руководител им беше Славејков, Бугарин, ова, која организација била уште пофашистичка на чело со некој генерал во Бугарија. Така да, али она немаше скоро ниеден член сем Славејков. Така.

Интервјуист: Дали членовите на овие фашистички организации зборуваа нешто, да речеме, против Евреите, против другите народи?

Сведок: Не, они не зборуваа него ние, ви реков ја, имавме задатак кај што може, кај што може да најдеме Евреин со беџ, со петокрака, со шестокрака, давидова ѕвезда, да ги упозориме. И да им предложиме да ги, да се пренесат во партизани или во наша ослободена територија или во Албанија. Тие шо пристапаа, зашто опасноста беше они кога одеа, индивидуално они не одеа, него одеа по двајца, по тројца и така мислеа да не сме ние провокатори од страна на бугарска полиција, па да кажеме овој ќе оди, пристапа да оди. Ќе

му дадеме врска и таа работа ќе се, ова, што се викаше, ќе про, не ќе пропадне, ќе се просто дознаеше кај ќе одат, кој ги води, кај се врските и така.

Временски код: 15 : 25

Интервјуист: Каде живееја Евреите во Скопје?

Сведок: Евреите во еврејско маало, хм, таму после кај што беше градски одбор после ослободување и дел живееја позади Комерцијално - стопанска банка кај санаториум Ставридис. Тука живееја, али највеќе беше оваа страна сега кајшто е Холокаустот, што ја прават тука отприлика седеја, во многу трошни куќи, многу мизерни, да не кажам, куќи без санитариа, без ништо, меѓутоа тоа беше за нив.

Интервјуист: Дали имаше членови Евреи на Вашата скоевска група?

Сведок: Кај нас немаше. Немаше. Ние бевме машка гимназија исклучиво Македонци, ова. И оваа два - тројца што беа Бугари. Значи на овој Димитров од Отец Пајсиј татко му беше, ова, директор на поштата. На друг нешто друга должност имаше, али многу по број немаше.

Интервјуист: Кога почнаа Евреите да ги носат овие ѕвезди што ми ги споменавте?

Сведок: Не знам точно да кажам. Сега датумот е тешко да се, да се, али брзо после окупацијата, да не кажам не повеќе од година дена од окупирањето на Скопје им беа ставени.

Интервјуист: Дали еврејските куќи во еврејското маало имаа некаков знак?

Сведок: Знак немаше по мене зашто не одевме ние да посетиме на улица или ваму онаму, во еврејско маало. Ние ги знаевме само по бецовите и ако се они движеа во Скопје.

Интервјуист: Ми кажавте дека имаше една таква сугестија или задача да спасувате Евреи, да им помагате.

Сведок: Тоа беше, да кажеме, наш задатак, ова, а, во смисла да ги предупредиме и да им предложиме. Меѓутоа они беа неверни во смисол дека не веруваа дека тој предлог е објективен, од тој предлог може да бидат спасени. Доста компактни беа.

Интервјуист: Дали Вие лично учествување или носење на Евреите од градот?

Сведок: Не, не. Не можам да кажам, глупо би било да кажам, а што не е бидејќи ние седевме во Кисела вода близу до Монополот. И ние што носевме торби со себе враќајќи се од школо или одејќи во учителска школа, таа Втора машка гимназија сега што е општина Центар, тука постоеше опасност и да бидеме ликвидирани од полицијата која кружеше да не нешто

носиме. Тие беа индивидуални приступи на дечиња коишто нешто им носеа. Дали сендвич, дали цигари или нешто друго.

Интервјуист: Ќе дојдеме до Монополот. Ве прашувам за...

Сведок: Да.

Интервјуист: Скопје. Дали се сретнавте со некои Евреи, дали им помагавте на некои Евреи да заминат од Скопје, да речеме надругите територии или да речеме во партизани?

Сведок: Ви реков јас, ние со неколку души. Да кажеме јас сум сретнал два - тројца најмалку од улица Ленинова, кајшто беа тука кај Карпош детсково, тука ги затекнавме враќајќи се од учителска школа. Учителска школа знаете кај беше? Втора машка гимназија, сега е општина Центар. И они, ова, тука негде идеа, зашто идеа, како идеа, не знам.

Интервјуист: Како знаевте дека се Евреи?

Сведок: Е како, по беџот. Се познаваа, и без беџ се познаваа. Прво шо одеа групно. Друго, по физиономија да кажеме, не се разликуваа. Имаше многу убави девојчиња Еврејчиња, така симпатични. Тоа. Збореа шпански. Не збореа еврејски, него меѓу себе шпански збореа. Зашто, како, не знам. Сигурно и еврејски збореле, али ја шо сум чул шпански. И се прашував од кај сега? И после, а, видовме дека тие биле протерани од Шпанија кога дошле овие од арапските земји и доста навака избегале, највеќе Евреи дојдоа во Франција. Париз има многу и така.

Временски код: 20: 45

Интервјуист: А што им кажавте на овие Евреи што ги сретнавте на Ленинова?

Сведок: Па им кажавме чим ви е ставена давидовата ѕвезда мора да престои некоја лоша работа за вас. Не знаевме ние дека ќе ги соберат. Ние мислевме, кога ќе стават ѕвезди, да кажеме, ќе биде дискриминиран на некое место. За работа или за ако има дуќан да не го затворат и така. Шо знам, тешко е сега после толку години да се каже.

Интервјуист: Ми кажавте дека Ве уапсиле.

Сведок: Да.

Интервјуист: Кога Ве уапсија?

Сведок: Четириесет и, и втора година. Од групава шо реков, од нашиот член Васе Ивановски, Василе, го фрлија од пенцере усред тортуре и сега наводно он скокнал, итака. А не беше точно да он скокнал, него толку го измачувале и ај да го фрлиме, а, а, причина ќе биде сам скокнал.

Интервјуист: Вие го видовте ова или Ви го раскажаа?

Сведок: Раскажано е.

Интервјуист: А кој Ви го раскажа?

Сведок: Хм, па насостанок на дали беше на организацијата или со Бранко Фрицханд собата кога се запознавме, тој кажа, рече: Еден од вашите го фрлија низ пенџере.

Интервјуист: Што се случи со Вас откако Ве уапсија?

Сведок: Коа ме уапсија?

Интервјуист: Да.

Сведок: Ја не бев многу дена, само четири дена. За тие четири дена ова нормално ме тепаа. Е сега беше како задатак ако не удри малку ние да викаме дека многу не удараат. И да пискаме, просто да би се духот на другите затвореници во затворот слушал и они да исто така викаат као да бодрење, као шо. Е сега како јас испаднав. Мајка ми моја, шо ви реков, беше кукна помошничка и во Велес кај Гиле Костов и овдека во Скопје у кино Култура ова идеја од полицијата. Шефови, вакви, онакви, кино Култура беше најубаво кино. Така. И мајка ми му вика: Абе Гиле. Сега на газдава дека и кај него дома работи. Абе Гиле, детето ми го затворија. Вика: Ај ќе гледам ја да помогнам. Бидејќи овие иделе, ова, ложите што беа во киното, таму највечко они седеја, мајка ми значи го замолуе Гиле. Гиле вика: Абе вие сте го затвориле детето на мојата кукна помошничка. Е, пак кога дошло за рок, у тие четири дена, му вика: Абе тој е голем мрсник. Голем комуниста најверојатно. Сите млади бевме, голем комуниста. Ќе гледаме да го ослободиме. Ама за тие четири дена пак ме тепаа. И на крај, ова, ме пуштија благодарение на Гиле Костов. Гиле Костов сигурно или им дал некој динар или него го почитуваа како газда, а не беше он бугарофил. Тој, тој беше со брат му Тодор Костов, едно време Тодор беше и функционер на фудбалот, на фудбалска федерација шо викаме. Они важеа ко граѓанско друштво у Скопје уште со два - тројца. не беа комунисти, не беа вакви, не беа онакви, али власт је власт, кога му доаѓа во киното као гледач, он се поздравуе со нив, одржава некои пријателски, или како да, да ги кажам врски и уживаше добар глас, она руф Германците што викаа, меѓу граѓаните на Скопје, па тоа уважуваа и Бугарите. Така да во тоа сега уважување, директорот, газдата на фабриката Тулмен у Скопје, тоа бивша не, а, Питу Гули, Јосиф Јосифовски Питу, таа текстилната фабрика шо беше, него до неа беше Тулмен. Газдата беше Ерменец. А Ерменец кајшто оди ти во која сакаш земја, кажи поздрав од Богос Армагаријан, ни треба илјаду долара на заем. Одма ќе ти дадат.

Ссамото име на Богос Армагаријан многу значеше. И сега као граѓанско лице не му ја затворија фабриката. Работеше фабриката, Германците проценија, односно Бугарите проценија ај овој човек да има ауторитетот да го држи оти ќе биде со нас пријател. Така да он стана кум на началникот на полиција. Втор по ранг што беше. Не овој Асен Богданов. И го зема за кум. И сега кумов кај него го моли: Сте го затвориле овој. Сте го затвориле оној. И издејствуваше да ги пуштат од затвор. Тоа беше голем пријател на Богос. Е, значи Бугарите знаеја дека не е бугарофил, дека за Германците не е, си беше неутрален, интересен, така благороден човек и доста придонесе. Е, после ослободувањето му ја земаа фабриката. Имаше примери кајшто газдите, ова, им дадоа отказ и ван фабриката. Едини којшто го ставија технички директор на фабриката Тулмен. Кај него немапе портирница, немаше претрес, ако дојде Божиќ, Велигден, му се родило на некого дете, се он финансираше. На конференција у Белград на сите текстилци у Југославија разговарале за ова, за она, и меѓу другото и кој колку има шкарт. Два отсто, три отсто, пет отсто. Богос им вика: Ја шкарт немам. Зашто? Па је не ги претресувам работниците, ја им помагам. И така натака.

Временски код: 28 : 52

Интервјуист: Добро. Тоа е по војната. Кажете ми, кога Ве затво, кога Ве уапсија, дали Ве затворија во ќелија?

Сведок: Епа таму Бранко ја го видов, пред, пред мене беше затворен и легнат на подот.

Интервјуист: Како беше неговото презиме?

Сведок: Фрицханд.

Интервјуист: И што разговаравте со него?

Сведок: Ах, шо разговаравме. Ха, ха, ха. Околу комунизмот, околу ослободување од окупатор. Шо друго?

Интервјуист: Зошто беше затворен?

Сведок: Бранко? Не знам. Тоа не знам нити сум го прашал?

Интервјуист: Дали знаевте што е по националност тогаш?

Сведок: Ја мислам Евреин. Евреин. И сега после ослободување, сега како он се, дали они мешовити бракови со мајка му и татко му и така натаму, знам беше во Идризово шеф на комерција на, а, производниот погон. Така да често пати со него контактираме, идеше кај мене во канцеларија и разговаравме: Шо прајш бе? Добар, ваму, таму. Беше супер момче едно. Друг Евреин, реков јас за Мориц Шами. Така. Мориц Шами ми беше колега. После

едно време го преместија да биде директор на зоната, слободната зона во Солун. И таму беше пет - шест години. Ми се чини еднаш кога бев во Солун да отидов таму да се видиме, да се прегрниме као бивши колеги, а Мориц Романо, ова, тој беше, како што разбрав покасно од нашиот разговор прошли, тој беше, а, го префрлиле во Албанија. И кога се врати после ослободување, овај, имаше реноме доста добро и стана министер за стопанство. Јас со него имавав доста контакти.

Временски код: 31 : 10

Интервјуист: Кажете ми дали видовте нешто денга кога ги собираа Евреите во Скопје?

Сведок: Да.

Интервјуист: Дали видовте?

Сведок: Видов.

Интервјуист: Да?

Сведок: Да.

Интервјуист: Опишете ми малки.

Сведок: Видов. Ги носеа во групи во дворот прво на комбинатот и после по собите.

Интервјуист: Колку часот беше тоа? Кој период од денот?

Сведок: Не можам да кажам, да се сетам сега. Важно беше топло, по мене, топло. Они беа, а, во лесни алишта, носеа некои, а, овие, куфери, децата со мајките, тешко е сега да се каже.

Интервјуист: Овие групи на Евреи коишто ми ги кажавте беа надвор од Монополот или веќе беа влезени внатре?

Сведок: Беа влезени. Беа влезени. И, ова, организираа Бугарите полиција со коњи да кружат околу Монополот, да не идат у контакт со населението.

Интервјуист: На која далечина стоевте?

Сведок: Еми тоа не беше поечко од пеестина метра максимум. Зошто Монополот имаше своја ограда и така.

Интервјуист: Дали, што видовте внатре? Како изгледаше таа слика?

Сведок: Не можам да кажам. Ние гледавме како ги буткаат, што се вика, како ги тераат у улазните влезови, имаше повечко влеза комбинатот и на пенцере кога испаднаа. Така ги гледавме.

Интервјуист: Кој ги тепаше?

Сведок: Молам?

Интервјуист: Кој ги удираше? Кој ги внесуваше?

Сведок: Бугарска полиција.

Интервјуист: Дали можевте да слушнете нешто?

Сведок: Ех. Сигурно лелекање беше најглавна работа, а некои, ми се чини, споменуваа и Господ. Они се надеваа, се надеваа, како човек да рече, неостварлива желба за секој еден кога ќе дојде у таква положба, положба или понеповолна положба, се повикува на Господ. Сето тоа је неостварливо. Кога осум, шест милиона Евреи од кои илјаду да бидат рабини, да одат у комора, одејќи у комора, одејќи у комора меѓу себе од тие илјаду, ова, а, а, како ги викаа де? Да, ова меѓу себе кажат нема Господ да ги спаси.

Интервјуист: Дали се обидовте да се доближите до Монополот?

Сведок: Не. Не. Ја реков дека имаше дечиња кои ги праќаше некој, да, ова, нешто им подарат, а блиску не можевме ради блокадата?

Интервјуист: Што им носеа тие дечиња? Дали видовте?

Сведок: Не знам. Највероватно некој сендвич, некој леб, така некое парче. Нешто цигари. Тоа беше се.

Интервјуист: Колку пати бевте тука до Монополот?

Сведок: Па јас почесто бев зашто мене школата ми беше Втора машка гимназија, па одев по 11 октомври улицата, па ова улица шо оди во Кисела вода. Ја овде бев, ај да не кажам, на двеста метра од Монополот, десно на улица Киро Крстев или четрсто шеесет и едно. Тука бевме, вујко ми беше на плоштадчето, тука често пати и кај вујко ми ќе свратам, а тој немаше повечко од сто метра оддалеченост. Понавака беше тетка ми.

Временски код: 35 : 29

Интервјуист: Кога ги видовте првиот пат, дали знаевте кои се тие луѓе внатре?

Сведок: Кои?

Интервјуист: Во Монополот коишто беа.

Сведок: Па Евреи беа.

Интервјуист: Како знаевте дека се Евреи?

Сведок: Е како не. А, ова, они си ја носеа давидовата ѕвезда. Од, од кога им ставија до крај. Додека ги затворија.

Интервјуист: Колку време ја гледавте таа слика? Овој првиот ден кога гледавте.

Сведок: Па не многу време. Не многу. Дали месец дена беше.

Интервјуист: Не, не, не. Првиот пат кога ги видовте, колку време стоевте на улицата?

Сведок: А, како сега да ви објаснам, тоа е сега малце што се вика. Тоа е сигурно десетина минути. Па ќе погледнеш, од едно пенцере, а, некого, неќе го познаеш, али ќе видиш дека е внатре. Па видовме и жени, видовме и деца на пенцере, и машките нормално, и повозрасни. И така. Е.

Интервјуист: Колку дена останаа внатре?

Сведок: Мислам околу месец дена. Вие тоа поарно ќе го дознаете од други извори.

Интервјуист: А кажете ми, на, во текот на, значи постојано секој ден кога одевте на училиште и се враќавте поминувавте покрај Монополот?

Сведок: Да, да. Па немаше друг пат, оттука. Преку пругата. Тука пруга имаше, па често пати ќе и возови застанат, па се провлекуевме да не чекаме да поминат. И така.

Интервјуист: Видовте како влегуваат возови во Монополот и како излегуваат?

Сведок: А, возови не, унатре не. Немаше пруга, него пругата беше поред ова.

Интервјуист: Дали имаше некакво организирање, организирано доставување храна или помагање на Евреите во Монополот?

Сведок: Мислам не. Организирано не. Не, не. Видете, во Скопје, на, на ден наослободување на Скопје беа званично само осум члена на СК на КПЈ. Тие осум члена не можеа да организираат нешто видливо затоа што и они беа под лупа, под посматрање на полицијата, оти една таква акција да организираш е видлива или ќе се открие. И така.

Интервјуист: Дали додеја Евреите беа во Монополот, дали тогаш имавте состаноци на Вашата скоевска група?

Сведок: Ние стално имавме состаноци, имавме за разни работи. Нарочито овој го затвориле, оној го затвориле, па припрема на атентатот на Мане Мачков да се ликвидира како бугарски агент, иначе член на КП беше тој. Кога го затворија он ја провали организацијата, ги затворија и другите.

Интервјуист: Дали на овие ваши состаноци на СКОЈ разговаравте за Евреите во Монополот?

Сведок: Ах. Ах. Ние овај еднаш разговаравме или два пати како да им се помогне. Прво, првата помош наша најглавна беше да се тие евакуираат, односно да се префрлат негде. А за ова, за храна или што било, тоа беше после. Примарно беше да не ги фатат, да не ги соберат и да ги еве ликвидираат. Него да бегаат. Препоруките што се даваат зашто тогај, а, во Албанија беа Италијаните. Кај нас, у слободните зони беа партизаните. Нормално беше.

Они немаа, они се мислеја дека нема да им се случи. Се мислеја дека можеби Америка или некој друг, по некоја конвенција меѓународна се надеваа. Не испадна точно.

Временски код: 40 : 35

Интервјуист: Дали разговаравте на овие состаноци да им помогнете додека се во Монополот внатре на некој начин?

Сведок: Организирано не, не. Од кога да не кажам мене ме фатија, друзи не фатија, ние тие муабети, тие работи, не разговаравме на седница, да кажам. Седницата наша не беше, а, утврдена него ние као ученици во исти клас или во друг клас, повремено се, и на одмори, да не не приметуваат, се разговаравме што да прајме, како да прајме. Дури и за она кога разговаравме, за ликвидирање на Мане Мачков. Во таа група беше и Бранко, и Фрицханд беше. И ја бев. Меѓутоа мене ме отфрлија да не бидам ја егзекуторот, сум бил ацамија, сум бил помлад од другите, и што знам, по природа, можеби ете неподобен да го извршам тој. Ја не баратав со оружје. И така.

Интервјуист: Кога ги однесоа Евреите од Скопје?

Сведок: Е сега тој датум знаете дека го имам заборавено.

Интервјуист: Што видовте? Дали видовте како ги носат Евреите од Скопје?

Сведок: Не. Видовме ние само ставени у вагон бидејќи тука беше близужелезницата. А како они се качуваа, како ги буткаа у вагоните, тоа не го видовме.

Интервјуист: Каде стоеше возот?

Сведок: Возот беше, а, малку десно од зградата и на самата улица премиот што е, тука стоеја колку што можеме да приметиме бидејќи ние, ова, се провлекуевме да не чекаме да поминат и видовме внатре дека има луѓе. Значи тие луѓе кога ги зимале од собите да ги преместат, да ги убуткаат у вагоните, тоа не го видовме.

Интервјуист: Како изгледаа вагоните?

Сведок: Молам?

Интервјуист: Вагоните како изгледаа?

Сведок: Овија сточни.

Интервјуист: Дали пишуваше нешто на нив?

Сведок: Не. Не.

Интервјуист: Можевте, што видовте внатре во вагоните? Можевте да видите?

Сведок: Па тие пенцериња се оотвори, се многу уски, бидејќи беа за стока,шо можеме да видиме. Глави да видиме, жални луѓе, жени занаплакане. Децата не можевме да ги видиме зошто разликата измеѓу подот и тие отвори беше повисока.

Интервјуист: Каде стоевте Вие? Од каде гледавте? Од која далечина?

Сведок: Па од улица.

Интервјуист: Колку метри имаше до вагоните?

Сведок: Е шо метри. Две - три метри. Видете меѓутоа ова полицијата тука беше измеѓу нас и вагоните. Видете секој детал сега што ме прашувате е многу тешко да се поодредено одговори. Али генерално тоашто ви кажав, тоа е.

Интервјуист: Колку време Вие бевте на улицата?

Сведок: Зависеше кога дојдовме од школо, кога овој настан го гледавме. Ако сме го гледале повечко време тоа значи повечко сме имале интерес да видиме, нели?

Интервјуист: Не, не. Возот додека го гледавте. Колку време стоевте на улицата додека го гледавте возот?

Сведок: Па не повечко мислам од дестина минути бидејќи имаше по, полиција со коњи тука и мислевме да не не згазат, да не буткаат, нешто и на нас да не ни направат.

Временски код: 45 : 10

Интервјуист: Кој период од денот беше?

Сведок: Денски.

Интервјуист: А ми кажавте дека одевте на училиште и се враќавте по таа рута. Се сеќавате даали одевте кон училиштето или се враќавте?

Сведок: А, тоа тешко можам да кажам. Тешко. Ја мислам дека тоа беше на одење, посабајле. Тешко.

Интервјуист: Дали видовте како заминува возот?

Сведок: Не, не, не.

Интервјуист: Се сеќавате отприлика колку вагони имаше во композицијата?

Сведок: Хм, па не беше долга композицијата, не повечко од три, едно четири вагона. Тоа ако сега се пресмета шо биле толку затворени души и капацитетот на вагонот околу четириесет души беше, доста збиени беа, тешко е да се каже дефинитивно.

Интервјуист: Кога се вративте од училиште возот стоеше на истото место?

Сведок: Не, не.

Интервјуист: Дали освен овој воз...

Сведок: Чекајте, малку да се сетам. Имаше вагони, да стоеја, меѓутоа немаше ништо внатре. На сила ги внеле. Да. Тешко е да се каже дефинитвно. Убаво, јасно да биде тоа убаво документирано.

Интервјуист: Значи кога се враќавте од училиште имаше празни вагони?

Сведок: Хм.

Интервјуист: Во Монополот видовте дали има сеуште луѓе?

Сведок: Да. Сега видите како е тоа. Логика сега да ја најдеме. Зошто они не можеа сите да ги буткаат, немаа толку вагони. Тоа беше сукцесивно. Тешко, тешко да се сетиме како точно беше на овие конкретни прашања.

Интервјуист: Колку возови, колку вакви композиции видовте?

Сведок: Ја мислам вака. Имаше композиции кои вероватно, вероватно и ноќе, ова, дошле, и ноќно време отишле. Да не ги гледа населението. Е сигурно биле десет композиции.

Интервјуист: Вие, јас Ве прашав колку сте виделе Вие композиции? Колку Вие лично?

Сведок: Па реков јас ова композиции кои сме ги виделе на одење и враќање од школото. Тоа беше една, ах, не, една композиција, денски. Да.

Интервјуист: Како изгledаше Монополот откако ги однесоа Евреите?

Сведок: Хм. Како изгledаше? Ја мислам, не мислам него сигурно, дека после испразнувањето на собите, дека мораше да се дезинфектира, дека мораше да се средат просториите за да може Монополот понатаму собраниот тутун и шо се собираше да се става пак внатре. Тоа беа бали ставани во тие простории.

Интервјуист: Дали видовте некои предмети коишто им припаѓаа на Евреите коишто беа оставени во Монополот.

Сведок: Не влегуевме ние, не ни бепе дозволено да влеземе, па да видиме. те некој куфер оставил, те некој ваму, онаму. Али куферите сите им беа картонски. Немаше, по мое ја како шо гледав, ка, куфер кожен, добар за носење, ваму шо можеше со една клоца шпицаста да го пробушиш.

Временски код: 50 : 20

Интервјуист: Што се зборуваше во градот каде се однесени Евреите? Дали се зборуваше?

Сведок: Не знаевме, не знаеја дека ќе ги носат во логор некој. Гледајте имаше голема блокада на информациите. Ние знаевме од она што видовме. Те бецови, те собрани, те

качени, а у кој правец ќе ги носеа, тоа се претпоставуваше. Се знаеше дека нешто лошо им се спрема. Иначе ако не беше така ќе имаше селекција. Деца, жени, машка, па некоја друга категорија. Други ќе беа качени таму. Ова ќе беше цела група, цели групи.

Интервјуист: Кога разговаравте со моите колеги пред три месеци им кажавте дека заминавте во партизани и дека учествувавте во војната.

Сведок: Да.

Интервјуист: Кажете ми за периодот додека бевте во партизани. Дали видовте некакви цивилни жртви или запалени села од страна на окупаторите...

Сведок: А, тоа да.

Интервјуист: фашистите, балистите и така натаму?

Сведок: Видете ја релативно касно отидов ради тоа што ја имав кила. И носев еден версајски појас да не ми паѓаат цревата што се вика. Тоа од дигање на тешко кај еден роднина. Јас кога избегав тоа беше крај април, почеток мај, полагавме ние почеток на матура, у гимназија, и ја реков сега ќе бегам отука, не одам дома. Меѓутоа, како ќе одам сега у партизани кога ја немам оружје, не носам оружје. Отидов дома, мајка ми не знаеше дека ќе бегам, малиот брат, сега покоен е, од четири години, Бугарите спиеја и го ранеја во школо Кирил Пејчиновиќ во Кисела вода, значи не повечко од сто метра од Монополот. Они насабајле прво вежбаа Бугарите. После пушките ги ставија вака, испод пушките пушкомитралезот. На малиот брат му викам: Мими оди на главната порта, дека мал, кој може да сумња у него, дрпни еден пушкомитралез, ова, малку испод собраните пушки. Тоа влечи, влечи, малечок. Шарац пушкомитралез е потежок, али успеа да го тргне од купот, ја преку сид од школото у вреќа го стаив и така побегнав у партизани. Со пушкомитралез и тој доста им се најде во борба против пбалистите кај Матка. А нас не однесоа на една мала обука за кл, Водно беше некаде, Шошлиќ ли беше тој што ни предаваше руковање со оружје, и после рекоа вака. Четворица од вас ќе одите во Македонски брод. Таму се наоѓа, а, дражиќевска бригада, командант Војо Сајковиќ. Војо Сајковски, сите беа тие Македонци, кој џандар, кој писар, кој, а, служител у школо, таа беше од бивши, да не кажам, од работа во стара Југославија, во кралството. И они формирале бригада наводно. Таа бригада по људство не беше поголема од батаљон. Е сега. Направија споразум со партизаните. Ние уште не отидовме значи кај нив, него нашите партизани од кај Македонски брод, која бригада, Трета обласна бригада, беше Коле Чашуле политички комесар. И со него се видовме после. Нејсе, да ви

кажам. Договорот беше да дражиќевската бригада направи договор со партизаните да во последните дејствијана завршеток на војната заедно го тераме непријателот, Бугарите беа тоа и нешто Германци, али воглавном Бугарите. А после ослободување народот да одлучи дали се за Тито или се за краља. И така стана и нас четворица не пратија таму. Еден политички секретар беше на батаљон, и ние тројца на чети. Ја бев комесар на втора чета, Трети батаљон и допунско - поречка бригада. Така се викаше. И отидовме на прва акција ослободување на Кичево. Во тоа ослободување на Кичево заедно да кажеме со овие дражиќевци, заемаме позиција ние над село Србица, а имаше албанска младинска бригада кај село Дуњ, и тие беа стотина души, али бригада се викаа. И Шеста или која бригада лево од нас. Во одредено време требаше сите да нападнеме на Србица да ја ослободиме и понатаму другите села за Кичево. Да не кажам лоша работа да биде, командантот на Третата бригада, Михајло, од дражиќевската бригада испука предвреме. Чим овој испука ги узнемири доле овие шо беа. И балисти и наши Македонци торбеша, тоа е торбешко село. Србица. Тие застаана, немаа кај да одат, измеѓу нас и балистите, ќе настрадаа. Они остаана со балистите. И сега ние кога напаѓаме почна еден чуден глас од Втор, не Трети, Трети батаљон запрете ослободено е селото. Де факто не било селото ослободено. И ние се спуштивме до куќите и нападнаа на нас. Не опколија. Среќа ние во бригадата имавме тројца- четворица Италијани и толку Руси. Руси кои успеале да побегнат од заробеништво. Русинот Иван беше пушкомитралезец и политичкиот комесар на нашиот батаљонпогина, командантот побегна овој шо ги алармира, Михајло. Оставав јас сам. Каде се овие? Успеав јас у борба прса у прса над селото Србица кога се опколивме со балистите, дојдоа малку на помош и овие од младинската бригада, успеаме да ги ликвидираме овие балистите шо дојдоа од селото. И во тоа време, додека траеја борбите, им дојде мала локомотива со три вагона, помош од Гостивар. Еден од Италијаните, имавме мал минобацач, тој толку беше извежбан што две или три мини фрли у локомотивата и у оцакот погоди. Го распрсна. Од тие два вагона и таму фрли, се беше тоа у ваздух од балисти помош на овие. А Иван, му реков: Иване врати се на позиција од кајшто се симнавме, тоа беше по, погодна за да го извлечам ја батаљонот. Бидејќи комесарот погина. И така оттука отидовме у село Миокази, ова, дури не пофалија, ја па наведнат вака, ко срамежлив, оти поминавме само со двајца - тројца ранети.

Временски код: 1: 00 : 15

Интервјуист: Дали фативте, дали имаше заробеници?

Сведок: Имавме, како не.

Интервјуист: Имавте?

Сведок: Имавме, не многу, не многу. Еден сакаше мене да ме убие, позади мене беше, изгледа немаше више меткови. А го виде некој друг, дали од нашиве, дали од младинската албанска бригада, го виде и ми рече, само се сеќавам: Комесаре фрли тој пушку. Ја дека бев со две овдека шарки нели, ова, као комесар и јас се сагнав, пожутев целиот, и си помислив како се умирало. И побарав има ли некој вода. Немаме вода оти, а, топло време беше, тоа септември беше отприлика, немаше вода, вика имаме ракија. Нејќу ракија. Земав еден куршум да го глодам. Ладен. И така у Миокази дојдовме као слободни, не наредија, ме пофалија дека сум успеал без комесарот, без командантот да го донесам Трети батаљон во село и од допунска поречка бригада станавме Петнајста и отидовме на Охрид.

Интервјуист: Кажете ми...

Сведок: Ако ви е доста...

Интервјуист: Не. Мораме само пауза да направиме за да ја промениме лентата. Моравме да направиме кратка пауза за да ја промениме лентата. А, господине Ванчо, кажете ми додека бевте во партизани, дали имаше случаи на стрелање?

Сведок: Да, да, да. Хм. А, стрелавме двајца партизани биточани бидејќи се одвоиле од бригадата и ги рачунаа дека се дезертери. Во село Миокази, или само да видам селото, прво беа уапсени, па беа донесени во затворот во Македонски брод и после изнесени надвор, мислам, со придружба да бидат ликвидирани. Село Миокази ли беше или село Челопек. Мислам Челопек да беше. И нас не наредија као слово П, лево, десно и горе. И падна команда кој доброволец ќе се јави да се стрелаат. Никој не се јави. И командантот ти, ти испадни. Со оружје и ги ликвидираа. Само знам јас пред ликвидација беа наведнати вака со глава и ги стрелаа заради тоа што они се издвоиле од бригадата, мислеле дека се дезертери. Тоа е значи таа работа. Во Македонски брод преноќи Македонско - косовска бригада. Пред да дојдат, ова, у Македонски брод, преку Македонски брод помина Дванајста скопска бригада, кои беа на Караорман со цел да се наоружаат, да се облечат и друга опрема, бидејќи таму на Караорман пуштаа Англичаните пакети со оружје, со ова - она. Не им пуштија и овие се вратија назад. И овие што се вика си отидоа со кондури, се вратија со опинци назад. Едно момче скопјанче да го најдат одвоен од скопската бригада. Го донесоа, ова, а јас бев

управник на затворот тие два - три дена, и го гледам внатре. Шо е бе? Рече: Ме фатија, ане сакав ја да се одвојам. Него бил понадвор, не знам шо, овие поминале и го фатиле. Као да е одвоен. И ја отидов кај генералот Брајовиќ, кај командантот, му реков: Друже генерале, или друже команданте, ја овог познајем. То је скопјанче, врло добар борац. Немојте га ликвидирати. Он ќе бити најбољи борац кад ослободиме Скопје. И они пошто брзаа да си одат го оставија. Тоа дете учествуваше во ослободување на Скопје, беше рането, многу храбар и стана инвалид и доби кај улазот од улица Максим Горки према пазарчето, доби трафика да продава ова. Значи ја гарантирав за него. Тоа беше шо знам стрелање.

Временски код: 5 : 00

Интервјуист: Ми кажавте дека постоеше затвор во Македонски брод.

Сведок: Да.

Интервјуист: Дали во тој затвор имаше воени заробеници?

Сведок: Бугари. Да.

Интервјуист: Бугари, балисти?

Сведок: Бугари, балисти. Повечко беа балисти, околу пеестина, да, јас кога влегуев да ги посетам у собите, просто ми бацуваа кондурите, рацете. Друже комесаре, ваму, таму. И така натаму. После мислам да ги ликвидираа.

Интервјуист: А, мислите ги стрелаа?

Сведок: Да.

Интервјуист: Дали видовте како ги...

Сведок: Не, не.

Интервјуист: Кој ги стрелаше?

Сведок: Нашите, партизаните. Зашто тие беа против нас. Тие беа од селата албански коишто беа во бригадата дали на Џемо, дали на Мефаил, знам ја само у, у Челопек дојде една жена, ја пратил овој Мефаил, командантот што им беше на балиситите, ние што ги заробивме овие, да ги чувате, да не ги стрелате, ако не ја ваши, вика, партизани ќе ги утепам осум души беа од него заробени пред една борба. Жената писмо од Мефаил, командант Мефаил оружаних снага Велики Шипније. Жена Македонка го донесе тоа писмо. Тоа на Мефаил четата. А на Џемо е фатена преку убацување на наш мајор на УДБА меѓу нив, од Горна или од Долна Белица кои мајчин јазик им е албански, а сите се Македонци. Не се торбеши, меѓутоа зашто, така било македонски, а мислам зборат ова. Тој е убацен ко внук на тој бег,

на тој ова, она, створена е една легенда и да ги пренесе во Грција. Викаше вака: Они теренот не го познаваа према грчка граница. Ме страеше едно, да не ме откријат, да не сум ја режан. Иначе се бепе во ред. Они му повериле дека стварно тој внук на тој, а не беше. Тој внук на тој и ги донесоа под Струмица, во, подоле од Струмица, како што знам, нашите напраиле вештачка граница, стаиле рампа со оние грчки бои, караула грчка и војни со униформа грчка и телефон у кабината. И им јавуе, вика: Атина ли, Солун, вика, нашите дојдоа. Сакаат да влезат у Грција. Не моажат да влезат додека пушките не го остаат. На з, на земја. И овие се нечкале, ваму, онаму, ако не, ве веаќаме назад. И сега им успеа таа значи, финта, и меѓу себе збореле дека ќе ги прими градоначалникот на Солун. Хе, хе. А близу скриени две марици у грчка боја, со грчки таблици и така натаму. Легнати војничкињата наши, да не ги видат. Ова. И дојдоа близу до граница и рече: Еве, дојдоа автобусите сега, ќе ве носат во Солун. И сите влегоа внатре и готово.

Интервјуист: Дали Вие учествувавте во оваа акција?

Сведок: Не, не. Али лично Марче Ризановски кој беше убацен у групата така ми расправаше. Дали е така, дали не е така, али ова тој ми расправаше.

Интервјуист: А кажете ми, кога заврши војната, дали учествувавте во апсење на...

Сведок: Не.

Интервјуист: или спроведување на непријатели...

Сведок: Не.

Интервјуист: на народот...

Сведок: Не.

Интервјуист: на судење?

Сведок: Не. Видете. Кога го ослободивме Кичево само дојде кај мене командантот на таа дражиќевска бригада, Војче, а, а, како, име, ја ви го кажав пред малку. Ми вика: Ванчо, ми викаат да одам на школовање во Москва. Ако бе фино, убаво. Абе, вика, знам дека ќе ме ликвидираат по пат. Оти командант беше на таа, Сајковиќ, Војче Сајковиќ. Вика: Дека ја бев командант на таа бригада. Ја му викам: Абе ти викаш бригада, ама вие бевте кокошари. Вие не се боревте против Бугарите, против Германците, вие одевте од село у село и јадевте кокошки. И така, не знам дали отиде, изгледа не отиде, бидејќи јас го видов кога дојдов у Скопје, се запослил у Монопол, како чувар или не знам што беше, и направи куќа у Ѓорче Петров.

Временски код: 11 : 25

Интервјуист: Сакам да Ве прашам да разјасниме за малку порано, да речеме за време на окупацијата. Дали постоеше антиеврејска пропаганда?

Сведок: Не. У Македонија не. Од нашето население не.

Интервјуист: Не. Велам во весниците, да речеме на радио.

Сведок: Не. Ја колку шо знам не. Ја и не, не читав. Имаше весник Целокупна Бугарија, не го зимах, по радио, дали имахме дома, мислам немавме радио. Така. Не знам. Видете морало да по нешто се пишува. Морало да се оправда, што се вика, да се оправдаат тие дејствија на окупаторот, морало нешто да пишува.

Интервјуист: Онаа задача од СКОЈ на еден начин за понудување помош на Евреите за да отидат на другите делови. Ми кажавте дека Евреите се плашеле од провокатори.

Сведок: Да.

Интервјуист: Како знаевте дека се плашат?

Сведок: Па чим кога ќе идеше до него. Чим не сака да разговара, да ти одговара, и се оддалечуе од тебе нормално дека е тоа знак на страв. Од кај знае он дека полиција не ми рекла ако видиш некој ти со ова понуди му бегство. И он ако пристане па ја да јавам на полиција, па да го фатат. Тоа беа многу тешки работи, одлуки, и многу добра организација. Е сега, дали ние имахме таква добра организација. Е тука мораше да се соработуе со Албанците, со Албанската комунистичка партија, мораше да се соработува и со Евреите, и така да стекнат доверие. Меѓутоа тоа не беше исполнето, желбата, а, намерата не беше исполнета.

Интервјуист: Кога ми споменавте дека го видовте тој воз со луѓе.

Сведок: Да.

Интервјуист: Како знаевте дека има Евреи во возот?

Сведок: Абе како, се знаеше. Сите носеа беџови, тој.

Интервјуист: Ми рековте дека не можевте да видите внатре во возот.

Сведок: Да.

Интервјуист: Како знаевте дека се Евреи?

Сведок: Абе чим испагаа од Монопол, у Монопол беа сите собрани. Како да не знаеме. Се знаеше тоа, после они во текот на одењето, во текот на нивната кореспонденција јазична нели, они шпански збореа.

Интервјуист: Вие слушнавте на кој јазик разговараа додека беа во возот?

Сведок: Не, не го разбираам. Разговараа, да. Имаше и плачење и лелекање. Ова, она. Али шпански, знам сигурно дека на шпански збореа.